

Honoré de Balzac

Visat núm. 13

(abril 2012)

per Anna Casassas

Honoré de Balzac (1799-1850), de personalitat desbordant i una ambició immensa, va viure perseguit pels deutes i obsedit pel somni de crear una gran obra —a la qual finalment va posar el títol de *Comèdia Humana*—, formada per una setantena llarga de llibres. Aquesta gran obra havia de retratar la societat del seu temps i no ser tan sols reflex d'un món (el de la Restauració i la monarquia de Juliol), sinó que ella mateixa havia de ser un món, un univers total.

Un dels recursos que va idear, i que ell mateix va qualificar de genial, amb aquesta finalitat d'aconseguir una unitat de composició i oferir la sensació de globalitat d'un món sencer, va ser la recurrència dels personatges, el retorn dels personatges a diferents llibres, que en algun cas poden ser més de trenta. La novel·la en què va inaugurar aquest recurs és *El pare Goriot*.

En total va crear més de dos mil personatges i, d'aquests, més de cinc-cents els retrobem en diversos volums.

La majoria d'obres seves primer van sortir publicades fragmentàriament en publicacions periòdiques i això, sumat a la dèria per introduir més i més correccions als textos, fan que de moltes de les seves novel·les n'hi hagi diverses versions.

Durant el segle XIX se'l considera més un escriptor molt fecund i observador, que no pas un gran artista. Autors com ara Flaubert no hi veuen sinó algú que es preocupava molt per la glòria i poc per la bellesa. Però després, a través de la seva immensa correspondència i dels escrits que va deixar sobre el que ara anomenaríem teoria literària, veiem que l'art era una de les seves inquietuds cabdals. «Primer és l'art», diu, o «vesse les paraules com un avar les monedes».

Tot i així, sovint escrivia més de catorze hores diàries perquè les idees el devoraven i l'encalçaven les exigències dels creditors, i per fer-ho s'aixecava a mitjanit.

Vol escriure una història dels costums de la seva època (el primer títol que posa a la seva magna obra és història dels costums al segle XIX a França), no pas una història dels fets, perquè considera que l'objectiu de l'escriptor ha de ser deixar un testimoni de com vivia la gent al seu temps (segons ell, els temps són més interessants que els homes). El fet que és considerés com un cronista de la seva època i que per tant volgués ser fidel a la realitat ha portat a considerar-lo com un gran observador, i realment tenia una gran capacitat per observar i comprendre el món, però sobretot tenia una imaginació desbordant i fantàstica.

En aquest sentit, és famós el comentari de Baudelaire en resposta a l'opinió dels seus contemporanis: «Sempre m'ha sorprès que Balzac passés per un observador, sempre m'havia semblat que el seu gran mèrit és ser un visionari, i un visionari apassionat».

Ser fidel a la realitat, però, no vol dir reproduir-la mimèticament, ja que sovint no és versemblant perquè és massa dramàtica o poc literària. La veritat literària, diu, no és la de la natura. Balzac defensa, doncs, una retòrica de la versemblança en la novel·la amb unes regles, convencions i funcions pròpies que el porten a donar una gran importància a les descripcions i els detalls, tal com feien els pintors holandesos detallistes que retrataven fidelment els seus interiors.

Aquestes descripcions, molt minucioses, poden arribar a semblar interminables. Són un dels trets que caracteritzen inconfusiblement els seus llibres. Moltes vegades s'entreté en llargues preparacions que precedeixen una conclusió ràpida. O fins i tot és capaç d'oferir una segona presentació si en un moment del relat considera que ha de preparar el lector a una altra ambientació. Així, pràcticament a cada novel·la, quan ja n'hem llegit un munt de pàgines trobem frases com aquesta: «Sense aquestes explicacions que retraten tota una franja de la història de la vida provincial sota l'Imperi i la Restauració, seria impossible entendre l'escena amb la qual comença aquesta aventura», o bé: «Aquest preàmbul era necessari per determinar l'esfera en la qual va succeir una d'aquelles...».

Es planteja la construcció d'aquesta gran «comèdia humana» com un arquitecte que vol aixecar una catedral. Cada novel·la ha de ser una peça d'aquesta gran obra, un capitell, una columna, un baix relleu o una paret de l'edifici total. I estructura el conjunt d'aquest retrat immens de la societat en tres grans parts: els estudis de costums, que volen ser els efectes, els estudis filosòfics, que n'han de ser les causes, i finalment els estudis analítics, que han de buscar els principis. Cadascuna d'aquestes parts està més condensada que l'anterior, és a dir, la quantitat de volums que la componen es redueix però en canvi la intensitat creix.

Dins dels estudis de costums, que volen incloure totes les fases de la vida, volen analitzar tots els instints, sentiments, passions, errors i interessos, i volen retratar tots els vicis, trobem una subdivisió en «escenes de la vida privada», «escenes de la vida a les províncies» (que inclou les obres que retraten «solters»), i escenes de la vida parisenca.

Un altre dels elements que troba imprescindible quan construeix una novel·la és el del contrast, un contrast que es planteja entre personatges antagonistes en tots els sentits —físics, emocionals i socials—, però que també és visible en l'oposició entre la vida frenètica de París i l'immobilisme de la província, cosa que en fa dos móns absolutament separats i allunyats.

Les seves idees monàrquiques, que el porten fins i tot a afirmar la força destructora del pensament i que la igualtat és «la més terrible quimera», fan que tingui una visió absolutament pessimista de la nova societat posterior a la Revolució, que veu com un món pragmàtic que es mou únicament per interessos materials. Per això el tema dels fracàs de les il·lusions és constant, és un dels que podria definir tota la *Comèdia Humana* i, com a obra emblemàtica d'aquest plantejament, cal assenyalar *Les il·lusions perdudes*, que està considerada com una de les més autobiogràfiques de les que va escriure, malgrat que ell mateix assegura que no ha confós mai els seus sentiments personals amb els dels personatges, cosa que ell considera com una mena de prostitució, una cosa que només faria un esperit impur.

El ritme de treball vertiginós que es va imposar, sense abandonar, tanmateix, l'afició pels salons, les amants i els viatges, és el que diuen que el va matar a cinquanta-un anys, literalment esgotat.

Els cronistes expliquen que quan era al llit de mort va demanar que cridessin el metge Bianchon, un dels personatges que trobem a molts dels seus llibres. I és que Balzac, lleig però seductor, volcànic i ambiciós, en el fons era, segons un dels seus biògrafs, un personatge de Balzac.

Aquest article és basat en la intervenció en el cicle «Clàssics de la Narrativa dels segles XIX i XX» de l'Espai Betúlia de Badalona (febrer 2012).